

Јелена Вујичић¹
Универзитет у Источном Сарајеву
Филозофски факултет
Катедра за синологију
info@ff.ues.rs.ba

КУЛТ КЊИГЕ У КИНИ

Апстракт: Почевши од царских испита у империјалној Кини, који су као институционална пракса трајали све до 1905. године, током којих је образовање било најбитнији фактор у борби за власт, ауторитет и статус у хијерархијском кинеском друштву, па све до Маових рестрикција и цензура у периоду Културне револуције, књига је у Кини кроз историју увијек заузимала посебно мјесто. Меритократија данашњег кинеског комунистичког система, која подразумева успех по заслугама, само је потврдила историјско кинеско схватање релевантности образовања и моћи књиге. У овом раду сажето ћемо се бавити узроком оваквог статуса књиге у Кини, као и третманом књиге у кључним тренуцима кинеске историје.

Кључне ријечи: књига, библиотека, Кина, култура, царски испити, издање, образовање.

УВОД

Тешко да је иједна култура на свијету, како кроз своју историју а тако и данас, имала толико изражен феномен јавног и масовног поштовања књиге као што је то случај са Кином. Разлог таквог повољног статуса књиге у Кини данашњице није случајан сплет околности: поштовање књиге, писане ријечи и академског образовања вуку своје коријене још из древне кинеске историје – један од најзаслужнијих фактора су и царски испити у периоду империјалне Кине, који су одиграли кључну историјску улогу у зачетку идеје о књизи као симболу вриједном дивљења. Мало је култура које су уживале тако дугу традицију књижевне продукције и учења; ријетки су народи који су досљедније изражавали своје осјећаје о вриједности учења и савладавања писане ријечи (Brokaw, Chow, 2005, p. 3). Почев од периода Хан династије (206. п. н. е. – 220. н. е.) па до 1905. године, када су царски испити формално укинати (Ко, 2017), писменост и образовање, мјерени испитним системом специјално дизајнираним за пријем у најелитније државне службе, били су једини пут ка друштвеном статусу, богатству и политичком ауторитету (ibid., 2017, p. 3).

Поменути систем царских испита сеже у далеку прошлост, са традицијом дужом од двије хиљаде година. Утицај ове праксе прожима кинеске културне вриједносне шаблоне и до данас. Кроз кинеску историју, до богатства и лагодног живота долазило би се тако што бисте након положених тешких испита били именовани као званичник државне службе, постављени на цијењену позицију у царској администрацији, одакле бисте могли да напредујете и уживате многе повластице и ауторитет (Hsu, 2015, p. 263). Радна мјеста била су отворена за свакога ко је могао да положи застрашујуће и тешке испите, који би се

¹ jelena.vujicic@ffuis.edu.ba

Аутор је виши асистент и докторанд на Универзитету у Источном Сарајеву. Бави се примијењеном лингвистиком и методиком наставе кинеског језика. – Напомена ур.

припремали годинама, а некада и деценијама. Кина је била прва држава која је именовала званичнике на основу академских резултата, а не непотизма и друштвених веза (Ко, 2017). Образовање се и дан-данас у Кини схвата веома озбиљно, те су кинески ученици познати по свом напорном раду и успјеху у школама свуда широм свијета. Актуелни ставови о важности образовања које Кинези проповиједају, али и љубав према књизи, вуку коријене из периода царског система испитивања, гдје је академски успјех дословно значио живот, и то повлаштен живот не само за оног који положи царске испите, него неријетко и за његову цијелу породицу, па чак и село или мјесто из ког долази. Успјешни кандидати на царским испитима били би изузетно поштовани и цијењени чланови друштва.

Суштински, посједовање књиге, или бар приступ књизи, били су неопходни за респектабилан успјех у кинеском друштву кроз цијелу историју (Brokaw, Chow, 2005, p. 3). Књиге су такође одувјек биле веома цијењене и као естетски вриједни предмети и амблеми културе. Сакупљање књига био је уобичајен и пожељан хоби не само учењака, већ и богатих трговаца и земљопосједника који су тежили вишем социјалном статусу – „мирис књиге” (书香) домаћинству је пружао одређени степен угледа (ibid., 2005, p. 3). Прикладно би било рећи да је судбина књиге у Кини увијек била важна, али није увијек била лака. Кина има дугу историју политичке цензуре књижевности и прогона писаца, почев од династије Ђин (221–206 п. н. е.) (Pun, 2016, p. 559), а та се пракса цензурисања и уништавања књижевних дјела у неком сегменту одржала и до данас, о чему ћемо говорити касније у раду.

ТРАДИЦИЈА ШТАМΠΑРСТВА И БИБЛИОТЕЧКИХ КАТАЛОГА

С обзиром на тако важну улогу коју су књиге имале у кинеској историји, није изненађујуће што у Кини постоји дуга традиција проучавања књига и праксе састављања библиотечких регистара. Савремени научник Цао Џи (Cao Zhi; 曹之) у свом уводном тексту о проучавању кинеских књига (Cao Zhi, Zhongguogujibanbenxue (Study of old Chinese editions), издавачка кућа Wuhan: Wuhan Daxuechubanshe, 1993, p. 52)) прати поријекло ове праксе изучавања и биљежења списа и до Хан династије (206. п. н. е. – 220. н. е.), чак све до првих покушаја каталогизације од стране Лиу Сианга (Liu Xiang; 劉向) око 79–6 г. п. н. е. (Brokaw, Chow, 2005, p. 3–4). Ова страст према књигама (и записима о књигама) потврђује се током читаве кинеске историје, кроз богату заоставштину библиографија и каталога који су произведени не само на основу инструкција владајућих династија и политичког врха, него и кроз труд и залагање индивидуалних сакупљача књига и разних библиофила. Као неке од најстаријих и најпознатијих древних библиотечких регистара аутори књиге С. Ј. Брокав и К. В. Чоу *Штампање и култура књиге у империјалној Кини* (оригинални назив *Printing and Book Culture in Late Imperial China*) наводе тзв. *Yiwen Zhi* (*Трактат о књижевности / 艺文志 / Treatise on Literature*), што је библиографски одјељак историјског дјела *Hanshu* (Књиге о Хан династији / 汉书 / Book of Han), кинеског историчара Бан Гуа (32–92. н. е.), који је завршио ово дјело започето од стране његовог оца Бан Биаоа. Библиографски каталог је био једна од секција њиховог култног историографског списа. Аутори помињу и неизоставни *Qinding Siku Quanshu Zongmu Tiyao* (*Царева четири књижевне ризнице / 钦定四库全书总目提要 / Emperor's Four Library Treasuries*), односно систематски каталог комплетне библиотеке који је овластио тадашњи цар Ђинг династије Ђиен Лонг (QianLong / 乾隆 / 1736–1796). Поред великих каталога и библиографија, попут наведених, учењаци су често индивидуално писали биљешке о читању и књигама (називане „дискусије о књигама”, 书话), у којима су расправљали о великим дјелима свога доба (Brokaw, Chow, 2005, p. 4).

Колекционари и библиофили такође су посвећивали знатно вријеме и новац очувању и ширењу ранијих ријетких издања, те штампању, по могућности, њихових реиздања. Аутори дјела *Штампање и култура књиге у империјалној Кини* као један од најзначајнијих примјера у том аспекту наводе напоре Мао Ђина (1599–1659), чија је штампарија у Бангсу провинцији репродуковала важна издања Сонг и Јуан династија (1279–1368) (као и читав низ осталих савремених дјела). Веома уско повезана са овом традицијом репродукције издања била је и појава учењака који су се бавили аутентификацијом дјела – то јест одређивањем датума и поријекла ријетких драгоцјених дјела. Током вијекова изучавања поријекла разних дјела, развијен је низ техника, попут анализе стилова резбарења насловнице, обликовања и распореда текста, повезивања материјала и квалитета папира – које су, уз пажљиво проучавање историјског аспекта издања, представљале основу за евалуацију текстова. Ово занимање за аутентификацију дјела, и за технике које су развијене у ту сврху, помогли су, уз богату библиографску традицију и праксу објављивања реиздања ријетких текстова, поставити темеље принципима савремене научне дисциплине 版本学 (дисциплина проучавања издања) средином двадесетог вијека (*ibid.*, p. 4). Двадесети вијек био је свједок не само развоју озбиљне научне дисциплине проучавања издања, већ и првих систематских напора у проучавању кинеске штампе и историје књиге у Кини. Штампарије су, кроз историју, како у царском посједу тако и у приватном аранжману, биле путокази мисли. Начини на који су се технологија штампе и структура издавања обликовали у Кини кроз историју, као и утицај који су књиге – као роба, као извори информација, као водичи до пословних тајни, као забава, као умјетнички предмети – имале на интелектуални живот Кинеза, социјалну интеракцију, књижевну комуникацију и ширење културних, политичких и научних информација и вјерских веровања, нису у потпуности истражени, али се може сматрати да данас већ имамо релативно велики увид у основне аспекте ових сфера. Наравно, опште је познато да је током Културне револуције у Кини (1966–1976) дошло до затишја, како у сфери проучавања историје и издања књига тако и у самом штампању и објављивању књига. Али средином и крајем 1980-их, научници су поново усмјерили своју пажњу на књигу, историју књиге и издаваштва. Оно што је указало на промјену у свијести било је објављивање монументалног дјела *Zhongguo Yinshua Shi (Историја кинеског штампања / 中国印刷史/ 1989)* аутора Џанга Сиумина, што је била најопсежнија и најсупериорнија од многих секундарних студија које су се појавиле у то вријеме. Ово дјело пружило је импресивну синтезу претходних сазнања о издањима и ауторово енциклопедијско знање о кинеској историји издаваштва. Од тог доба па надаље, доступне су разноврне опште историје кинеског штампања, референтна дјела, часописи посвећени књизи, каталози и библиографије, фокусиране студије провинцијских издавачких кућа и штампарија, као и радови на тему историјских осврта на различите технологије штампе (*ibid.*, p. 5).

ЦЕНЗУРА

Књиге су у Кини готово увијек биле пут до идеолошког обрасца који треба да се слиједи у датом добу, а третман књига у одређеним временима једнако је гласно говорио о идеолошким узусима и тенденцијама одређених политичких струја. Кинеска држава је кроз цензурање регулисала друштво (Pun, 2016, p. 559). У већини научне литературе која се тренутно бави историјом књиге у Кини, постављају се питања попут – који су били главни образци и карактеристике дистрибуције књига и шта нам они говоре о путевима којима су знање и идеологија ширени у Кини? На који су начин производња и дистрибуција књига утицали на политику и дјеловање система власти? Колико је у Кини књига (била) доступна обичном човјеку?

Нажалост, у овом раду не можемо свеобухватно и историјски анализирати свако од ових питања, али се можемо осврнути на блиску историју и садашњост и рећи нешто о позицији књиге у периоду блиске прошлости и садашњости.

У свом белетристичком аутобиографском роману *Кина у десет речи*, савремени кинески писац Ју Хуа (余华), добитник многих свјетских признања у области књижевности, пише о феномену књиге у кинеском друштву у добу Маоа и Културне револуције. Његови мемоари о овом времену садрже и трагикомичне исповијести о тамном периоду за књижевност на кинеском тлу, говорећи и о чувеној *Црвеној књижици*² Мао Цедунга, што је била основна и неприкосновена литература оног времена за Кинезе свих узраста. Та књижица била је једно минијатурно издање Маових изрека, које су биле значајне за разумијевање и практиковање доктрине тадашње власти. Будући да је ова књига била на полицама у домовима, радикално је смањен број корисника библиотека. У својим мемоарима, писац Јунг Џанг (1991, р. 368) подсјећа да би се „људи клонили особа чије су књиге имале печат библиотеке”. Људи нису жељели да буду етикетирани као „контрареволуционари”. Према Маоу „Ко се приклони револуционарном народу, тај је револуционар. Ко се приклони империјализму, феудализму и бирократском капитализму, контрареволуционар је” (Pan, 2016, р. 560). Осим *Црвене књижице* и неколико ријетких одабраних подобних дјела, које је свака „часна” породица требало да посједује, распрострањена су била и дјела Лу Сјуна³, чији је велики симпатизер био и тадашњи предсједник Мао. Класици стране књижевности били су цензурисани и забрањивани, као, уосталом, и штампање и дистрибуција књига на кинеском који не одговарају владајућој партији и нису одобрени од стране државе. Циљ Културне револуције био је да се ријешу „четири старе идеје” („стари обичаји”, „стара култура”, „старе навике” и „старе идеје”) (Durdin, 1971). Не само да су непожељне књиге биле уништаване, него би чак и библиотеке у којима су биле књиге које садрже „увредљиву литературу” често биле спаљиване, а писци који би се усудили да пишу били би неминовно изложени опасности прогона и тортуре. Рејмонд Пан, амерички истраживач и професор који је проучавао тему књижевног цензурисања у Кини, тврди да је, од појаве Културне револуције у Кини током 1960-их па све до данас, цензура била озбиљно наметнута на свим нивоима друштва (Pan, 2016, р. 556). Упркос томе, аутор такође потврђује и чињеницу да, деценијама након опоравка од револуције, у двадесет првом вијеку, библиотеке у Кини цвјетају, са богатим штампаним и дигиталним колекцијама и посебним програмима који су проводници различитих типова цензуре владајуће партије (ibid., р. 556).

Након завршетка револуције 1976. године, више није било страха од тога да библиотеке Кине буду проглашене за складишта „отровног корова” – појам који је предсједник Мао често користио да описује предмете, попут књига, који су били против његових вјеровања. Библиотеке су поново постале важне институције које „преваспитавају” масе и реформишу научна истраживања. „Функција кинеске библиотеке поново је редефинисана тако да служи следећем: масовном образовању, научном истраживању, ширењу информација и очувању књига” (Zhensheng, 2003, цитирано у Pan, 2016, р. 563). Тумачење улоге библиотеке и књиге постало је прихватљивије за кинеске комунисте; тако су многе

² Књижица која је садржала сабране цитате предсједавајућег Мао Цедунга, бившег предсједника кинеске Комунистичке партије, објављивана је од 1964. до 1976. године и широко је распрострањена током кинеске Културне револуције (Qian, Chen, 2019, р. 65).

³ Био је један од најзначајнијих кинеских писаца 20. вијека и пионир савремене кинеске књижевности на говорном, народном језику, али и на класичном кинеском. Писао је кратке приче, есеје и пјесме, бавио се уредништвом, превођењем, књижевном критиком и др. Његова социјална мисао и критика традиционалног друштва оставили су дубок траг у Кини 20. вијека, нарочито на кинеске комунисте и њихова дјеловања прије стварања НР Кине.

библиотеке покушале и успјеле да, након завршетка револуције, обнове своје збирке и понуде своје услуге за јавност. У чланку из 1979, у библиотечком часопису *Библиотеке у Кини данас*, примијећено је да је „крај Културне револуције наговијестио темељне промјене у политици и ставовима према развоју библиотека у Народној Републици Кини” (Pun, 2016, p. 563). Како преноси Пун (ibid., p. 563), у часопису *Библиотеке у Кини данас* (1979), примијећено је да је „крај Културне револуције наговијестио темељне промјене у политици и ставовима према развоју библиотека у Народној Републици Кини”.

ЗАКЉУЧАК – КЊИГА И ОБРАЗОВАЊЕ У КИНИ САДАШЊИЦЕ

Данас је Кина једна од економски најразвијенијих и најпросперитетнијих земаља на свијету (Qian, Chen, 2019, p. 332). Иако је све више укључена у глобална питања и постаје отворенија према систему капитализма, кинеска влада и даље пажљиво анализира све књиге које се објављују и пласирају у Кини. Поред тога, одржава и строгу цензуру на интернету, што је непрестана борба и за владу и за њене грађане, поготово када се узму у обзир огромне количине информација које се производе, дистрибуирају и тумаче на мрежи (Pun, 2016, p. 566). Ако занемаримо одређен степен цензурисања који је уобичајен за овакве режиме, примијетићемо да је досљедност и преданост књизи, као звијезди водиљи кинеског живота и идеологије, остала једнака кроз вијекове. Чак и ако тумачимо период маоизма и силне књижевне рестрикције које су се ономад дешавале, тај феномен можемо интерпретирати кроз призму снаге и утицаја које књижевно дјело има на свијест Кинеза. Подсјећамо, књижевно изражавање је, у одређеним тренуцима кинеске историје, било и питање живота или смрти.

Данашња Кина, свјетски економски гигант, релативно је успјешно задовољила потребе за приступом књизи; позитивни примјери приступачних цијена литературе, новчане партиципације којом држава учествује у циљу остваривања стимулације за купце књига, као и култура одлазака у библиотеке и књижаре, константа су кинеског друштва и нешто чему треба да тежи и Запад. У посљедње вријеме, од 1980-их па до данас, са свеукупном промоцијом социјалистичке модернизације у Кини, догодиле су се велике промјене и у кинеским јавним и универзитетским библиотекама. Осим импозантног броја стране литературе у књижарама и библиотекама, богатог опуса разних књижевних стилова, јавне библиотеке за фокус свог рада постављају и служење националној економској структури, уз развијање и обогаћивање своје првобитне функције и улоге. Пракса је показала да јавне библиотеке и књижаре могу дати велики допринос развоју националне економије. Служећи економском развоју, јавне библиотеке такође промовишу развој самих библиотека (Liu, 1996).

Током посљедње три до четири деценије, малопродаја књига у Кини се промијенила до мјере непрепознатљивости у односу на Маово доба. Она се трансформисала из стања које је било под монополом државне књижаре и штампарије „Синхуа” (у периоду између педесетих и седамдесетих година прошлог вијека) у стање у ком су приватне књижаре, индивидуални продавци и штампарије књига чинили преко половине тржишта током 1990-их. Данас, приватне књижаре и стране корпорације које се баве малопродајом књига у Кини продају *више* књига потрошачима него што то чине књижаре у државном посједу. Успоредбе ради, постоји преко 9.000 „Синхуа” државних књижара широм Кине, те овај ланац продавница књига остварује годишњи обрт од преко 70 милијарди ренминбија⁴

⁴ Кинеска национална валута, курс у поређењу са конвертибилном марком је 4 : 1 (4 ренминбија јесу 1 конвертибилна марка).

(подаци из 2018) (Liu, 2018). Кинеско тржиште књига је у пуном процвату, књиге се читају, издају и изучавају више него икада, а за сада нема назнаке да ће однос Кинеза према књизи и образовању да се промијени у будућности – сви знакови чак указују на потпуно супротно.

Као највећа земља у развоју, са највећим бројем становника на свијету, Кина је постигла велика достигнућа у развоју образовања, што је изузетно допринијело смањењу сиромаштва и подстицању просперитета у протеклим деценијама. „Кинески студент или ученик који сједи над научном књигом уобичајена је појава, толико честа да је она сада постала и стереотип. Овај стереотип има дугу традицију, која вуче коријене из појаве кинеских имиграната са својим потомцима у западним земљама. У САД и другим западним земљама, кинески родитељи и дјеца и даље испољавају ово понашање, недавно приказано у књизи *Battle Hymn of The Tiger Mother* (Chua, 2011). Вриједна кинеска омладина може се видјети и данас како сједи над својом књигом, а њихова посвећеност и издржљивост током процеса пријема на престижне универзитете легендарна је. Поред Кине и Тајвана, ово понашање може се наћи и у другим земљама које дијеле конфуцијанско наслеђе, као што су Јапан, Сингапур и Кореја”⁵ (Hsu, 2015, p. 260). Разлози оваквог понашања, које опстаје без обзира на историјске промјене, јесу културолошке, историјске и филозофске природе. Културно наслеђе које потенцира књигу и едукацију супериоран је елемент у култури кинеског народа. „Размишљајући о образовању и академском усавршавању у кинеској култури, схватили смо важност култивације не само знања него и врлина код људи, посебно за интелектуалце. Процес култивације укључује све аспекте човјековог живота и наставља се током цијелог живота. Друштвене структуре и системи испитивања подржавају такав став дуже од хиљаду година кинеске историје. Од учених људи се очекују велике врлине, а од њих се очекује и да понуде свој живот служењу људима у друштву, па чак и цијелој људској раси” (Hsu, 2015, p. 271).

ЛИТЕРАТУРА

1. Brokaw, C. J., Chow, K. W. (2005). *Printing and Book Culture in Late Imperial China*. Berkley: University of California.
2. Durdin, T., Reston, J., Topping, S. (1971). *The New York Times Report From China*. New York / Chicago: Quadrangle Books.
3. Hsu, S., Wu, Y. Y. (2015). *Education as Cultivation in Chinese Culture*. Singapur: Springer (259–276).
4. Hua, J. (2018). *Kina u deset reči*. Beograd: Geopoetika.
5. Ko Kwang Hyun. (2017). *A Brief History of Imperial Examinations and Its Influences. Culture and Society*. Online Publication: Springer Press DOI 10.1007/s12115-017-0134-9.
6. Liu, X. (1996). *Public Libraries And Economic Development In China*. 62nd IFLA General Conference - Conference Proceedings. Преузето са: <http://archive.ifla.org/IV/ifla62/62-xial.htm>. Датум приступа: 24. 5. 2021.
7. Liu, Z. (2018). *Whither the Book Retailing Industry in China: A Historical Reflection*. Pub Res Q 34, 133–146. Преузето са: <https://doi.org/10.1007/s12109-018-9569-0>. Датум приступа: 22. 5. 2021.

⁵ Превод аутора.

8. Pun, R. (2016). *The Value of Intellectual Freedom in Twenty-First-Century China: Changes, Challenges, and Progress*. *Library Trends* 64 (3), DOI:10.1353/lib.2016.0000 556-571.
9. Qian, Y., Chen, Y. (2019). *Memories of Chinese Life*. Beijing: China Intercontinental Press.

Jelena Vujičić
 University of East Sarajevo
 Faculty of Philosophy
 Department of Synology

THE CULT OF THE BOOK IN CHINA

Summary: Hardly any culture in the world, both throughout its history and today, has had such a pronounced phenomenon of public and mass respect for the book as is the case with China. The reason for such a favourable status of the book in today's China is not an accidental combination of circumstances; respect for literary work, the written word, and academic education have their roots in ancient Chinese history - one of the most deserving factors are imperial exams in the period of imperial China, which played a key historical role in the beginning of the idea of the book as a symbol worthy of admiration. It started with imperial exams in ancient China, which lasted as an institutional practice until the year of 1905, when it was institutionally abolished. During this period, education was the most important factor in the struggle for power, authority, and status in the hierarchical Chinese society. All the way to Mao's restrictions and censorship during the period of Cultural revolution, the book always occupied a special place in China throughout history. The meritocracy of today's Chinese communist system, which implies success on merit, has only confirmed the historical Chinese understanding of the relevance of education and the power of the book. Few cultures have enjoyed such a long tradition of literary production and learning; there are few nations who have more consistently expressed their feelings about the value of learning and mastering of the written word. Today, the Chinese book market is in its full swing, books are being read, published and studied more than ever, and for now there is no indication that the Chinese attitude towards books and education will change in the future. On the contrary all the signs even indicate the complete opposite. In this paper, we briefly deal with the cause of the status of the book in China, as well as with the treatment of the book in the key moments of Chinese history and the present notion of education and the book in Chinese society.

Преузето: 31. маја 2021.
 Корекције: 14. септембра 2021.
 Прихваћено: 15. септембра 2021.